

Kıbrıs Türk Ağzında Yerlileşen Batı Kökenli Sözcükler

Osman ERCİYAS*

Özet

Kıbrıs'ta konuşulan Türkçe; kökleri Anadolu'ya bağlı olan ve 1571'den itibaren Ada'ya göç etmiş Türklerin beraberlerinde getirdikleri Kıbrıs Türk ağzıdır. Ağız kavramı, normal olarak bir ülkenin resmi sınırları içerisinde kullanılan ve birtakım vurgu/söyleyiş farklılıkları içeren dil kullanımları şeklinde tanımlanır. Bu yönüyle Kıbrıs Türk ağzı, Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi sınırları içerisinde yer almamasına karşın, literatürde Türkiye Türkçesinin bir ağzı olarak kabul edilir. Yapılan bilimsel çalışma ve değerlendirmelerde bu konu üzerinde uzlaşılmıştır. Kıbrıs Türk ağzına veya Kıbrıs'ta konuşulan Türkçeye, yalnızca ölçünlü dile göre farklılık arz eden bir ağız olarak bakmak yeterli değildir. Nitekim Kıbrıs Türk ağzı, 450 yıldır bu Ada'da varlığını devam ettiren Kıbrıs Türklerinin her türlü asimilasyon ve yozlaştırma çalışmalarına karşı kullandığı en önemli kalkanıdır. Sömürgeci ve emperyalist yönetim anlayışlarının kimliksizleştirme faaliyetlerine karşı kendi değerlerini koruma güdüsüyle hareket eden Kıbrıs Türkleri, her dönemde istisnasız bir şekilde Türk dilinin birleştirici gücünü idrak ederek varlığını muhafaza etmiş ve bugünlere taşımıştır. Türk kimliğini, değerlerini ve kültürünü devam ettirme misyonunu yüklenmiş olan Kıbrıs Türk ağzı, farklı dillerle bir arada kullanılmasına ve yabancı dillerden birçok kelime almasına karşın Türkçe ses hususiyetlerini korumuştur. Günümüz Ölçünlü Türkiye Türkçesi ve ağızları, Orhun Türkçesinden ileri gelen ve Anadolu coğrafyasında bir imparatorluk dili haline gelmiş Türkçenin bugünkü versiyonudur. Kıbrıs Türk ağzı da bu dil varlığının Akdeniz'deki uzantısı ve temsilcisidir. Farklı kıtalara hükmetmesi ve birçok medeniyetle ilişki kurması neticesinde söz varlığını genişleten Türkçe diğer

* Doç. Dr. Lefke Avrupa Üniversitesi Dr. Fazıl Küçük Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, oerciyas@eul.edu.tr

dillere çok sayıda kelime verirken, bünyesine kattığı yeni kelimeleri bir zenginlik olarak görmüş ve bu yeni unsurları kendi dil özelliklerine uygun hale getirmiştir. Yer adlarından alet isimlerine, denizcilik terimlerinden bilimsel terminolojiye kadar uzanan alıntı sözcükler, Türkçenin yerlileştirme kapsamına girmiş ve Ziya Gökalp'in vurguladığı gibi halk dilinde Türkçeleşmiştir. Osmanlı Türkçesi ve sonrasında ölçünlü Türkiye Türkçesi dönemi resmi dil politikalarında, alıntı sözcüklere yönelik önyargı oluşmamış; Frenk dili veya *Lingua Franka* adıyla da bilinen Batı kökenli sözlerin kökeniyle ilgili yanıltıcı yönlendirmeler yapılmamıştır. Doğu ve Batı kökenli alıntı sözlerde tümüyle benzer anlayış hakim olmuş ve yerlileştirme politikası güdülmüştür. Türkiye Türkçesinin bir ağzı olan Kıbrıs Türk ağzında da Batı dillerinden alıntılanan ve bir nevi Türkçe kimlik kazanan sözcükler yerlileşerek kullanımda yaygın hale gelmiştir. Bu çalışmanın amacı, Kıbrıs Türk ağzının Türkçe ses hususiyetlerine göre yerlileştirme özelliğini Batı kökenli sözcükler üzerinden ele alarak değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Türk ağzı, Batı kökenli sözcükler, yerlileştirme

Indigenous Words of Western Origin in the Turkish Cypriot Dialect

Abstract

Turkish spoken in Cyprus; It is the Turkish Cypriot dialect, which has its roots in Anatolia and brought with them by the Turks who immigrated to the Island since 1571. The concept of dialect is defined as language uses that are normally used within the official borders of a country and include some accent/pronunciation differences. In this respect, although the Turkish Cypriot dialect is not located within the official borders of the Republic of Turkey, it is accepted as a dialect of Turkey Turkish in the literature. Scientific studies and evaluations have agreed on this issue. It is not enough to look at the Turkish Cypriot dialect or the Turkish spoken in Cyprus only as a dialect that differs from the standard language. As a matter of fact, the Turkish Cypriot dialect is the most important shield used by the Turkish Cypriots, who have been living on this island for 450 years, against all kinds of assimilation and corruption. Acting with the urge to protect their own values against the de-identification activities of colonial and imperialist management understandings, the Turkish Cypriots, without exception, have preserved their existence and carried them to the present day by realizing the unifying power of the Turkish language. The Turkish Cypriot dialect, which has undertaken the mission of maintaining the Turkish identity, values and culture, has preserved its Turkish sound characteristics, despite being used together with different languages and borrowing many words from foreign languages. Today's Standard Turkey Turkish and its dialects are the current version of Turkish, which originated from Orkhon Turkish and became an imperial language in the Anatolian geography. The Turkish Cypriot dialect is also the extension and representative of this language entity in the Mediterranean. Turkish, which expanded its vocabulary as a result of dominating different continents and establishing relations with many civilizations, gave many words to other languages, while seeing the new words it added to its body as a richness and adapting these new elements to its own language characteristics. The borrowed words, ranging from place names to tool names, from nautical terms to scientific terminology, were included in the scope of indigenization of Turkish and, as Ziya Gökalp emphasized, became Turkish in the colloquial language. In the official language policies

of Ottoman Turkish and later, standardized Turkey Turkish, there was no prejudice against borrowed words; No misleading guidance has been made regarding the origin of Western words, also known as Frankish or *Lingua Franka*. A completely similar understanding prevailed in quotations of Eastern and Western origin, and a policy of indigenization was pursued. In the Turkish Cypriot dialect, which is a dialect of Turkey Turkish, words borrowed from Western languages and gaining a kind of Turkish identity have become localized and become common in use. The aim of this study is to evaluate the localization feature of the Turkish Cypriot dialect according to the Turkish phonetic features by considering it through words of Western origin.

Keywords: Turkish Cypriot dialect, Western origin words, indigenization

Giriş

Kıbrıs'ta konuşulan Türkçe; kökleri Anadolu'ya bağlı olan ve 1571'den itibaren Ada'ya göç etmiş Türklerin beraberlerinde getirdikleri Kıbrıs Türk ağzıdır. Ağız kavramı, normal olarak bir ülkenin resmi sınırları içerisinde kullanılan ve birtakım vurgu/söyleyiş farklılıkları içeren dil kullanımları şeklinde tanımlanır. Bu yönüyle Kıbrıs Türk ağzı (KA), Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi sınırları içerisinde yer almamasına karşın, literatürde Türkiye Türkçesinin bir ağzı olarak kabul edilir. Yapılan bilimsel çalışma ve değerlendirmelerde bu konu üzerinde uzlaşılmıştır. Kıbrıs Türk ağzına veya Kıbrıs'ta konuşulan Türkçeye, yalnızca ölçünlü dile göre farklılık arz eden bir ağız olarak bakmak yeterli değildir. Nitekim Kıbrıs Türk ağzı, 450 yıldır bu Ada'da varlığını devam ettiren Kıbrıs Türklerinin her türlü asimilasyon ve yozlaştırma çalışmalarına karşı kullandığı en önemli kalkanıdır. Sömürgeci ve emperyalist yönetim anlayışlarının kimliksizleştirme faaliyetlerine karşı kendi değerlerini koruma güdüsüyle hareket eden Kıbrıs Türkleri, her dönemde istisnasız bir şekilde Türk dilinin birleştirici gücünü idrak ederek varlığını muhafaza etmiş ve bugünlere taşımıştır. Türk kimliğini, değerlerini ve kültürünü devam ettirme misyonunu yüklenmiş olan Kıbrıs Türk ağzı, farklı dillerle bir arada kullanılmasına ve yabancı dillerden birçok kelime almasına karşın Türkçe ses hususiyetlerini korumuştur.

İnceleme

Günümüz Ölçünlü Türkiye Türkçesi ve ağızları, Orhun Türkçesinden ileri gelen ve Anadolu coğrafyasında bir imparatorluk dili haline gelmiş Türkçenin bugünkü versiyonudur. Kıbrıs Türk ağzı da bu dil varlığının Akdeniz'deki uzantısı ve temsilcisidir. Farklı kıtalara hükmetmesi ve birçok medeniyetle ilişki kurması neticesinde söz varlığını genişleten Türkçe diğer dillere çok sayıda kelime verirken, bünyesine kattığı yeni kelimeleri bir zenginlik olarak görmüş ve bu yeni unsurları kendi dil özelliklerine uygun hale getirmiştir. Yer adlarından alet isimlerine, denizcilik terimlerinden bilimsel terminolojiye kadar uzanan alıntı sözcükler, Türkçenin yerleştirme kapsamına girmiş ve Ziya Gökalp'in vurguladığı gibi halk dilinde Türkçeleşmiştir. Osmanlı Türkçesi ve sonrasında ölçünlü Türkiye Türkçesi dönemi resmi dil politikalarında, alıntı sözcüklere yönelik önyargı oluşturma-

mış; Frenk dili veya *Lingua Franka* adıyla da bilinen Batı kökenli sözlerin kökeniyle ilgili yanıltıcı yönlendirmeler yapılmamıştır. Doğu ve Batı kökenli alıntı sözlerde tümüyle benzer anlayış hakim olmuş ve yerlileştirme politikası güdülmüştür. Türkiye Türkçesinin bir ağız olan Kıbrıs Türk ağzında da Batı dillerinden ödünçlenilen ve bir nevi Türkçe kimlik kazanan sözcükler yerlileşerek kullanımda yaygın hale gelmiştir.

Kıbrıs Türk ağzında kullanılan ve Türkçe ses özelliklerine büyük ölçüde uydurulan Batı kökenli sözcükler farklı dönemlerde dile mal olmuştur. Kıbrıs'ın tarih boyunca çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapması ve birçok kültürün sürekli kontak halinde bulunması, kelime alışverişini hızlandırmıştır. Latin ve İtalyan vb. Batı kökenli sözcüklerin bir kısmı eski medeniyetlerin burada devam eden etkisi ile açıklanabilirken bir kısmı doğrudan ya da Rumca aracılığıyla Kıbrıs Türk ağzına yerleşmiştir. Bu kelimelerin tespiti ile ilgili yapılan çalışmalar vardır (Pehlivan ve Chirli, 2011). Geçiş süreci ve geçişe aracılık eden dilin gerçek manada tespit edilmesi ayrı bir araştırmayı gerekli kıldığı için bu çalışmada söz konusu alana fazlaca girilmemiştir. Türkçe için önemli olan konuya, Türkçenin yerlileştirme özelliğine ağırlık verilmiştir. Kıbrıs Türk ağzında olduğu gibi, Türkiye Türkçesinde ve ağızlarında da birçok Batı kökenli sözcüğün kullanıldığı ve kabul gördüğü bilinir. Alıntı sözcüklerin kökeni fark etmeksizin kullanım şekillerinde Türkçenin ses hususiyetleri kendini hissettirir. Olabildiğince Türkçe söyleyişe uygun hareket edilir. Ağızlarda bu eğilim açıkça görülebilmektedir. Örneğin 'Harmanda sapları yaymaya yarayan demirden, çatalı bir tarım aracı' anlamına gelen 'dirgen' sözcüğü Yunanca 'dikanion'un Türkçe kimlik kazanmış biçimidir. Yerlileştirme öylesine ustaca yapılmıştır ki ilgili sözcüğün yabancı kökenli olduğu, sözlüğe bakılmadan zor anlaşılmaktadır. Nitekim Türkçe ses özelliklerine uygun bir sözcük ortaya çıkarılmıştır. Sözlüklerde ve Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde geçen ifadelerde kelimenin ilk olarak 'digren/diğren' biçiminde kullanıldığı; zamanla göçüşme sonucu 'dirgen'e dönüştüğü görülmektedir (cāmuslara boyunduruk geçirüp çifte çifte sabana ve pulluğa koşup ellerinde nodul ve ügendire ve digren ve kerepe ve raga misillu âletlerle). Bu kelimenin dile yerleşmesinde ve Türkçe gibi kabul edilmesinde ses özelliklerinin uygun hale getirilmesi yanında, 'Bir araya getirmek, toplamak, devşirmek' anlamına gelen 'dermek' fiilinin etkisi de vardır. Harmanda sapları yayabilmek için önce bir araya getirmek, toplamak gereklidir. 'Dermek/dirmek' fiilinin

bu kelime üzerinden hatırlanması ve anlam ilişkisi kurulması, ‘Toplayan, bir araya getiren’ manasını içeren ‘Diren’ biçiminde bir sözcüğün ortaya çıkmasını da sağlamıştır. TDK Türkçe Sözlükte ve Derleme Sözlüğünde ‘diren’ biçimine ‘dirgen’ manası içinde yer verilmektedir. Halk dilinin doğallığı ve yerlileştirme mekanizması, Yunanca kökenli ‘dirgen’den hareketle kendi dil özelliklerine uygun bir kelime türetmeyi başarmıştır. Türkçenin tarihi metinlerinde ilgili tarım aracını ifade eden ‘diren’ sözcüğü yer almasa da bugün yeni bir kelime kazanılmış durumdadır. Yunancada ‘di’ ‘iki’ ve ‘kranon’ ‘boynuz’ sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşan ve ‘İki boynuz; iki kafa; iki uç’ gibi anlamlara gelen ‘dikranon’un alıntılanması, yerlileştirme özelliğinin harekete geçirilmesiyle kalmamış; Türkçenin zengin köklerinden yararlanılmasını da sağlamıştır. Türkiye Türkçesinin birçok ağzında olduğu gibi Kıbrıs ağzında da Doğu ve Batı kökenli sözcüklerin Türkçe ses özelliklerine göre telaffuz edildiği görülür. ‘İbrahim’ özel adı, ‘İbrahim’ şeklinde söylenir ve getirilen ekler de kalın sıradan devam eder. ‘Kemal’ adı da, son hecedeki kalın ünlü dolayısıyla kalın sıradan devam eder. Buna benzer örnekler çoktur. Kıbrıs ağzında, Türkçenin ses hususiyetlerine uygun olarak uzun ünlüler kullanılmaz. Alıntı kelimelerde ünlüleri kısaltma eğilimi vardır. Çift ünsüzle başlayan yabancı kökenli kelimelerin başına ünlü getirilmesiyle yine Türkçeye uygun söyleyişler ortaya çıkmış olur: ‘İsterlin, ıspor, isviç, istop, ıstres’ gibi. Yerlileştirme örneklerinin bir kısmı Anadolu ağızları ile benzerlik arz ederken bir kısım örneklerin Kıbrıs ağzına özgü olduğu bilinmektedir. Kıbrıs Türk ağzı, uzun süre ana coğrafyadan, Anadolu’dan uzak kalmasına ve yabancı idareler altında yine farklı dilleri konuşan halklarla iç içe yaşamasına rağmen Türkçenin fonetik özelliklerini korumayı başarmış bir diyalektir. Yabancı idareler altında, yabancı dillerle bir arada yaşama şartlarının, dilin korunması yönünden bugünkünden çok daha zor olduğunu unutmamak gerekir. İngiliz sömürge idaresi döneminde uygulanan eğitim politikaları gereği okullarda Türkçe kitaplara yasak getirilmesi, devlet dilinin İngilizce olması, Rumcının kırsal yaşam bölgelerinde baskın oluşu gibi hususlar göze alındığında, Türkçe düşünme özelliğini kaybetmeden günümüze ulaşan Kıbrıs ağzının üstlendiği misyon daha etraflıca anlaşılabacaktır. Kıbrıs Türklerinde yaygın hale gelmiş olan yerlileştirme eğilimi tarihsel süreç içinde devam eden ve Doğu-Batı kökenli fark etmeksizin tüm dillere yönelik aynı tutumla gerçekleşir. Yer adlarında da aynı şekilde eski ve yabancı yerleşim yeri adları-

nın Türkçe isimlerle değiştirildiğini biliyoruz (Erciyas, 2010). Bu konu ile ilgili olarak yaşlı kuşakla yapılan görüşmelerde, köy girişlerindeki Türkçe tabelaların geceleri Rumlar tarafından söküldüğü, yerine Rumca isimlerin yerleştirildiği; bu nedenle gerektiğinde Türkçe tabela başında nöbet tutulduğu anlatılmaktadır. Kıbrıs Türk toplumu köyde ve kentte, yaşamın farklı şekillerde devam ettiği her yerde bu mücadeleyi sürdürmüştür. Gazeteci, yazar, öğretmen, siyasetçi, yönetici kesiminde bilinçli yönlendirmeye gelişen Türk'ten Türk'e kampanyaları, Türkçeyi özendirme ve Rumca karşısında erimesini engellemeye dönük faaliyetlerin tümü, sözü edilen yerli ve milli düşünce sisteminin yansımalarıdır. Farklı idareler altında farklı kültür ve dillerle birlikte yaşamını sürdürse de kendi içine kapanmamış; özgüvenini hiçbir zaman kaybetmemiş; kendi dilini diğer dillerin karşısında korumayı bilmiş ve bu dil etrafında milli kimliğini de şekillendirmiş bir toplumdur bahsediyoruz. Halkı bilinçlendirmek gayesiyle samimi bir dil kullanılarak bu amaçla çeşitli anlatım biçimlerinden yararlanan Ahmet Tevfik gibi 19. yy. Kıbrıs'ında gazetecilik yapan şahsiyetlerin üslubunda yeni ve Türkçe yapılar yanında; Doğu veya Batı kökenli sözcüklerin yerleştirilerek kullanıldığı görülür (Erciyas, 2020). Ör: İtalyanca kökenli 'carozza'ya dayanan ve Rumca üzerinden KA'ya geçtiği düşünülen 'karutsa' 'at arabası' sözcüğü, halk dilince 'arabacı' anlamıyla 'garutsacı'ya dönüşür. Ahmet Tevfik'in ifadesinde at arabalarının bulunduğu mekanla ilgili 'karusehâne' biçimi o dönem Türkçesine göre şekil alır: 'Aya sofya kurbundaki karusehânenin önü bol bol hayvanlar ile arabalara kaldı' (Tamçelik ve Kasapoğlu, 2016: 327). Genel olarak Türkçe ses hususiyetlerine bağlı bir şekilde, kolay telaffuz ve dilde tasarruf temelinde ilerleyen yerleştirme örnekleri birçok alandan verilebilir. Bizim bu çalışmada örneklendireceğimiz yerleştirme örnekleri daha çok İtalyanca/Yunanca/Latin kökenli sözcüklerden oluşmaktadır. Bunların bir kısmı Kıbrıs Türklerinin geçmişten günümüze aralıksız şekilde kullandığı sözcükler iken, bir kısmı Rumca üzerinden KA'ya geçerek Türkçe özellik kazanan yapılardır. Tietze'nin *Lingua Franca* adıyla ifade ettiği ve Türk denizcilerin kullandığı Frenk kökenli sözcüklere yer verilen çalışma, Osmanlı dönemi yabancı sözcük kullanımı ve bunların dilde yerli ses özellikleri kazanma sürecini göstermesi bakımından önemlidir (Tietze, 1988). İlgili meslek dallarında ihtiyaca binaen kullanılan yapıların bir kısmı zamanla günlük konuşma diline de geçerek yaygınlık kazanmıştır. Bu tür sözcüklerin dile yerleşmesinde, özellikle İs-

tanbul'da yaşayan yabancı kökenli ticaret ve iş insanlarının etkisi büyük olmuştur. Onlar da zaman içerisinde kendi dillerine aykırı gelebilecek telaffuzlar geliştirmiş ve kozmopolit yapıya bürünmüşlerdir. Türkçeyi ana dili olarak konuşanlar ile yaşanan bu etkileşim, karma bir yapıyı ortaya çıkarmış ve Türkçe fonetiğe uygun gelen söyleyiş şekilleri ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak dil, din, ırk farkı gözetilmeden kullanılan bir yapı şekillenmiştir. Bunu geniş kapsamda coğrafya üzerinden değerlendirerek Akdeniz dili olarak tanımlayanlar da vardır (Matvecevic, 1999; Berbercan, 2017; Kefeli, 2006). Benzer kozmopolit yapı Kıbrıs'ta da görülür. Bugün Türkçe kökenli veya Türkçe yoluyla Rumcaya geçmiş birçok sözcüğün Rumlar tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Karşılıklı kelime ödünçleme, bir arada yaşamış veya yaşamakta olan toplumların tarihî birer gerçeğidir. Bunun siyasi propaganda aracı yapılmasına ve sözü edilen ilişkiler üzerinden birbirine üstünlük sağlama girişimine gerek yoktur. Geçmişten günümüze uzanan siyasi, sosyal ve kültürel yaşanmışlıklar, insan iradesinin dışında zaman mefhumuna bağlı olarak toplumsal bünyeye etki eden unsurlardır. Bu katman ve birikimlerin tahlil edilmesi, çeşitli bilim dallarının kendi yöntem ve tekniklerini gerekli kılmakta ve bilimin tarafsız rehberliğinde açıklığa kavuşmayı beklemektedir. Kıbrıs'ın birçok medeniyete ev sahipliği yaptığı düşünüldüğünde, bu ilişkiler ağı normal karşılanmalıdır. Bu gibi etkileşimlerde önemli olan dilin kendine ait ses ve yapı özelliklerinin korunması ve yozlaştırma/asimilasyon tehlikelerine karşı bilinçli olunmasıdır. Türkiye'de ve Kıbrıs'ta konuşulan Türkçe bu evrelerden başarı ile geçmiş; fonetik ve morfolojik özgünlük korunmuştur. 19. yüzyıl İstanbul'unda, ticaret ve sosyal yaşamın çok uluslu ortamında, Türkler kendilerine yakın gelen veya yerlileştirmeye müsait olan kelimeleri kendi bünyelerine katmışlardır. Türk-İtalyan dil ve edebiyat ilişkileri konusunda önemli çalışmaları bulunan araştırmacı akademisyen Prof. Dr. Oğuz Karakartal, 'Türkçede İtalyanca Bir Sözcüğün Peşinde: Varda!' adlı çalışmasında, dil ilişkileriyle ilgili olarak o dönemin genel manzarasını şöyle dile getirir:

"İstanbul, Doğu ve Batı dünyalarından, farklı kültürlerden gelen insanları birleştiren bir merkez olma özelliğini az çok bugün de sürdürmektedir. İstanbul'un fethinden önce Galata ve civarında oturan Venedik ve Cenevizliler, fetihten sonra da varlıklarını korumuşlar, bölge Türklerle birlikte başka ulustan insanları ve çoğu İtalyan asıllı bir Latin toplulu-

ğunu bünyesinde barındırmıştır. Tanzimat dönemi yazarlarından Ahmet Midhat Efendi İtalyanca dışında Rumca da konuşabilen Galata'daki bu Latin topluluğunu, 1892 tarihli bir eserinde şu şekilde tanıtır:

“İstanbul'da cemaat-ı gayr-ı müslime yanında (Müslüman olmayan topluluklar arasında) bir de Latin cemaati vardır. Osmanlılarımızın ağılebi (çoğu) yalnız Rum ve Ermeni ve Yahudi cemaat-ı ma'rufesini (tanınmış, bilinen toplulukları) nazar-ı dikkate alarak bir de Latin cemaati olduğunu hemen hatırdan bile geçirmezler. Bu cemaatin aslı Avrupalıdır. Fakat ihtimal ki bunlar dahi zaman-ı fetihten beri İstanbul'da bulunduklarından tabiiyyet-i Osmaniye ile müşerrefirler (Osmanlı vatandaşlığı ile onurlanmışlardır). Mezhepleri Katolik'tir. Rumca ve İtalyanca söylerler. İstanbul Latin topluluğu her ne kadar İtalyanca konuşsa da, onların İtalyancası yüzyıllar boyunca çeşitli İtalyan kentlerinden gelen İtalyanların dilinden ve yerli halklardan aldığı sözcüklerle beslenmiş, kendine has bir İstanbul İtalyancasına dönüşmüştür. Bu konuda, 1874'te İstanbul'u ziyaret eden tanınmış gezgin ve yazar Edmondo de Amicis'in bir tespiti vardır. Amicis, İstanbul İtalyancasını temiz-saf bir İtalyanca olarak görmez ve şöyle der: “Bu kolonide doğmuş İtalyanların bilhassa üçüncü veya dördüncü neslin Pera'da konuştukları İtalyancadan bir numuneyi İtalya'ya götürmeyi arzu ederdim. Bu İtalyancayı duyacak Crusca Akademisi azaları, ateş içinde yatağa serilirlerdi. Lombardiyalı bir arabacı, Romagnialı bir hamal İtalyancalarını karıştırsalardı zannederim Haliç kıyısında konuşulan İtalyancadan daha az bozuk bir İtalyanca olurdu. Bu, tereddi etmiş, dört veya beş başka dille kaplanmış bozuk bir İtalyancadır.”

Karakartal'ın çalışmasında tasvir edilen karma yapı, aynı şekilde dil kullanımına da yansımıştır. İtalyanca kökenli olup ‘Bakınız, dikkat ediniz’ anlamına gelen ‘guarda’ sözcüğünün Venedik dilindeki ‘varda’ şekliyle Türkçede de yaygın olarak kullanıldığı çeşitli örneklerle anlatılır. Buna benzer örnek yapıları çoğaltmak mümkündür.

Bu çalışmada, Kıbrıs Türkçesinin Etimolojik Sözlüğü adlı eserden seçilen benzer yabancı sözcüklerin Kıbrıs Türk ağzında Türkçe ses özelliklerine göre nasıl yerleştiği gösterilmiştir. Sürenin kısıtlı olması nedeniyle tipik birtakım örnekler verilmesiyle yetinilecektir:

- ❖ İt. Galina ‘Hindi’ > Alina ‘Dişi hindi’
- ❖ Yun. Anavatiras ‘Asansör’ > Anavador/Anavado ‘İnşaatlarda üst katlara malzeme çıkarmak için kullanılan alet’
- ❖ İt. Amianto ‘Bir tür asbest’ > Amyando ‘Pamuk taşı, lastik ayakkabı’
- ❖ Lat. Arma + Rum. Dosia ‘Silah takımı’ > Armadoşa ‘Olta takımı’
- ❖ Lat. Advocatus > İt. Avvocato ‘Tanık, savunucu’ > Avgat ‘Avukat’
- ❖ İt. Papera ‘Kaz yavrusu’ > Babira ‘Su kuşu, ördek yavrusu (mec.) kısa boylu kişi’
- ❖ İt. Baccalaro > Rum. Bakaliaros ‘Mezgit balığı’ > Bagallao ‘Tuzlanmış balık’
- ❖ İt. Balla > Bala/Balya ‘Saman balyası’
- ❖ İt. Ballagio ‘Denk’ > Ballaz ‘Gemilerde dengeyi sağlamak için kullanılan ağırlık’
- ❖ Lat. Pannus > Rum. Bannin ‘Bez, kumaş, giysi’ > Banna ‘Hayvanların iç organlarının ince tabaka, zar’
- ❖ İt. 1. Barbetta ‘Küçük sakal’ 2. Barbetta ‘Kale duvarlarının üzerindeki çıkıntılar, top ateşleme yeri’ > 1. Barbet ‘Kulak hizasında bırakılmış sakal ucu’ 2. Barbet ‘Kale siperi, korkuluk; gemilerde toplar için hazırlanmış siper’
- ❖ İt. Pasticcio > Pasdiş/Basdiş ‘Nikah veya düğünlerde dağıtılan bir tür pasta’
- ❖ İt. Pastello > Yun. Pasteli > Rum. Pastilos/Pastellin > Basdelli ‘Fazla pişirilen pekmezin katı kıvama gelmiş hali, pestil’. XVI. yüzyıl Anadolu Türkçesi metinlerinde besdil ‘katı pekmez’ biçiminde kullanılır.
- ❖ Fr. Velocipede > Belesbit/Velesbit ‘Eski bir bisiklet türü’
- ❖ İng. Bale ‘Balya’ > Beyler ‘Tahıl saplarını balya yapan makine’
- ❖ İt. Placca > Bılagaj ‘Odun talaşının sıkıştırılmasıyla elde edilen geniş yüzeyli tahta, sunta’

- ❖ İt. (Venedik) Plania > Bılanda ‘Uzun rende, planya’
- ❖ İt. Bilancio ‘Terazi’ > Bilanza ‘İki kefeli el terazisi’
- ❖ İt. Birbante > Birbandi ‘Serseri, giyimine özen göstermeyen’
- ❖ İt. Biscotto ‘Gevrek, peksimet’ > Pisgot ‘Bisküvi’
- ❖ İt. Buccula > Bukla ‘İnce şerit, bukle’
- ❖ İt. Ciocolate > Çakulet/Çukulat ‘Çikolata’
- ❖ İt. Tacco ‘Takoz, tahta parçası, kütük’ > Dakko ‘Büyük parça, fazla’
- ❖ İt. Taglia ‘Kes, tamam bitti’ > Dalya ‘Çocuk oyunlarında yenilme’
- ❖ İt. Terazza > Daratsa ‘Evlerin girişindeki küçük oda; teras’
- ❖ İt. Tela > Della ‘Yapıştırma bandı’
- ❖ İt. (Venedik) Trata ‘Ağ’ > Dırada ‘Yardımcı balıkçı teknesi, çektiri’
- ❖ İt. Tombola > Dombula ‘Tombala’
- ❖ İt. (Venedik) Timon > Dümen ‘Araba direksiyonu, her türden araç direksiyonu’
- ❖ Fr. Douille > Duvül ‘Ampül yuvası’
- ❖ İt. Dozzina > Düziye ‘Düzine’
- ❖ İt. Falla > Falya ‘Topu ateşleme’
- ❖ İt. (Venedik) Fonda ‘Demir atma’ > Fında etmek ‘Savurup atmak, fırlatmak’
- ❖ Fr. Fil d’ecosse ‘İskoçya ipliği’ > Fildigoz ‘Bir çeşit pamuk ipliği’
- ❖ İng. Free-wheel > Firivil ‘Bisikletle ayak çevirmeden gitmek, arabayı boşa alarak gitmek’
- ❖ İng. Formika > Formayka ‘Geniş yüzeyli bir tür ahşap kaplama, plaka’
- ❖ İt. Capo > Gabo ‘Arabanın motor kapağı’
- ❖ İt. Cazzatto ‘Yumruk’ > Gatsot ‘Cimri, pinti’

- ❖ İt. Galloza > Gallez ‘Süpürge çalısı’
- ❖ İt. Campana > Gambana ‘Çan’
- ❖ Fr. Gangrene ‘Doku çürümesi’ > Gangıran ‘Kangren’
- ❖ İt. Garofano ‘Karanfil’ > Garafan ‘Adaçayı’
- ❖ İt. (Venedik) Cara-guol > Yun. Karavolas > Rum. Garaolos > Garavolli ‘Salyangoz’
- ❖ İt. (Venedik) Carriola > Gargola/Gargula ‘Karyola’
- ❖ İt. Castor ‘Kunduz’ > Gasdır ‘Süet dersi, kastor’
- ❖ İt. Cassa > Gaşa ‘Sandık, çelik dolap, kasa’
- ❖ İng. Clutch > Rum. Glac > Gılay ‘Debriyaj’
- ❖ İt. Grasso > Gırasso ‘Gres yağı’
- ❖ Fr. Crepe > Gırep ‘İpekle dokunmuş bir tür kumaş’
- ❖ İt. Collozo > Goliza ‘Dağlık yerlerde yetişen bir tür bitki’
- ❖ Fr. Cholera > Gollara ‘Kolera’
- ❖ İt. Comandare > Gumandar ‘Komutan’
- ❖ İt. Cordella ‘El yapımı bıçak’ > Gurtella ‘Boynuz saplı bıçak’
- ❖ İt. Fusta ‘Gövde, sap’ > Hutsa ‘Birazcık, salkım’
- ❖ İt. Spandito > Izbandık ‘İri yarı adam, iri cüsseli, izbandut’
- ❖ İng. Steam ‘Buhar’ > İslim ‘Gazyağı ocağı, gazocağı’
- ❖ İt. Spago > Isbaho ‘Sicim, bitki liflerinden yapılmış ince ip’
- ❖ İt. Stucco > Istokko ‘Cam macunu’
- ❖ Slav. Lobata > Labıt ‘Sabanda biriken çamuru temizlemekte kullanılan alet’
- ❖ İt. Rosemarino ‘Biberiye’ > Lazmarin ‘Bir tür çiçek, biberiye’
- ❖ İt. Linizzara > Linzara ‘Balıkçı ipi’
- ❖ İng. Lock-up > Lokap ‘Nezarethane, hücre’
- ❖ İt. Maltese ‘Maltalı, malta malı’ > Maltız ‘İçinde ateş yanan mangal’

- ❖ İng. Nurse > Nörs ‘Hemşire’
- ❖ Yun. Pouli ‘Kuş’ > Pulya ‘Bağ kuşu da denilen bir kuş’
- ❖ İt. Raspa > Raspa ‘İri dişli törpü’
- ❖ İt. Seta cruda ‘Ham ipek’ > Sadakor ‘Düz dokunmuş kumaş’
- ❖ İt. Cesta ‘Sepet’ > Sesta ‘Sele, sepet, balık sepeti’
- ❖ İt. Schietto ‘Temiz, arı, katışıksız’ > Siketto ‘Sade, sade kahve’
- ❖ İt. Tappo > Tabba ‘Şişe kapağı, tıpa’
- ❖ İt. Staccio > Rum. Taçia > Taça ‘Düğünden önce çarşafaların işlenmesi, yorganların kaplanması’
- ❖ İt. (Venedik) Tambucio/Tamburetto > Rum. Tambuçia > Tamburça ‘Tahıl savurmakta kullanılan deriden yapılmış deliksiz elek’
- ❖ İt. Sacco > Saggo ‘Paltoya benzeyen ceket, ceket’
- ❖ İt. Passa tempo ‘Hobi, zaman geçirme’ > Basadembo ‘Kabak çekirdeği’
- ❖ İt. Barchetta ‘Gemi paraketesi’ > Baragadi ‘Birçok kancadan oluşan balık oltası, parakete’
- ❖ İt. Pantofola ‘Terlik’ > Bando fla ‘Kalın kumaştan yapılmış terlik’
- ❖ İt. (Venedik) Ruba > Uruba ‘Elbise, urba’

SONUÇ

Netice olarak Kıbrıs Türk ağzı, Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi sınırları dışında kalan bir diyalekt olsa da Türkiye Türkçesi ağızlarıyla paralel bir gelişim sergilemiş ve sömürgeci/baskıcı yabancı idarelerin asimilasyon faaliyetlerine karşı direnç göstermiştir. Birlikte yaşadığı toplumlarla kurduğu iletişim ve ilişkilere bağlı olarak onlarla kelime alışverişinde bulunmuş ve ödünçleme yaptığı sözleri olabildiğince Türkçe ses özelliklerine uygun telaffuz etmiştir. Kıbrıs ağzının ses, yapı ve söz varlığı yönlerinden Anadolu ağızları ile birçok ortak yönü vardır. Farklı ve değişen özellik olarak söz varlığındaki sayıca fazla Batı kökenli sözcüklerden bahsedilebilir. Çalışmada örneklendirilen Batı kökenli alıntı sözcüklerin bir kısmı fonetik olarak tamamen Türkçeye uygun hale getirilmiştir. Bazıları ise büyük ölçüde, ölçünlü Türkçede olduğu gibi yabancı kökenli kelime kullanımında makul sayılabilecek söyleyiş biçimine evrilmiştir. Türkiye'nin resmi sınırları dışında, Türkiye Türkçesinin Akdeniz'deki temsilcisi olarak varlığını sürdüren Kıbrıs Türk ağzı, Türk dili kurallarına bağlı bir şekilde Türkçe düşünme/yerlileştirme mekanizmasını korumaya ve çalıştırmaya devam etmektedir.

KAYNAKLAR

Berbercan, Mehmet Turgut (2017). ‘Akdeniz Kültürü Üzerine Bir Sözlükçü ve Etimolog: Halikarnas Balıkçısı’. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4(12), 125-142.

Erciyas, Osman (2010). *Açıklamalı Kıbrıs Türk Yer Adları Sözlüğü*. Lefkoşa: Ateş Basımevi.

Erciyas, Osman (2020). ‘Tarihi Akbaba Gazetesinin Dil ve Üslup Özellikleri’. *Filoloji Alanında Teori ve Araştırmalar II*, 131-145. Ankara: Gece Kitaplığı.

Kabataş, Orhan (2007). *Kıbrıs Türkçesinin Etimolojik Sözlüğü*. Lefkoşa: Kıbrıs Türk Yazarlar Birliği Yayınları.

Karakartal, Oğuz (2004). ‘Türkçede İtalyanca Bir Sözcüğün Peşinde: Varda!’. *Türk- İtalyan Kültür İlişkileri*, 97-102. İstanbul: Eren Yayıncılık.

Kefeli, Emel (2006). *Edebiyat Coğrafyasında Akdeniz*. İstanbul: 3F Yayınevi.

Matvecevic, Predrag (1999). *Akdeniz’in Kitabı*. Çev: Tolga Esmer. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Pehlivan, Ahmet ve Chirli Nadejda (2011). ‘Kıbrıs Türk Ağzında İtalyanca Sözcükler’. *Metiterraneo*, 1 (4), 93-103.

Tamçelik Soyalp ve Mustafa Kemal Kasapoğlu (2016). *Kıbrıs’ta Mizah Gazetesi Akbaba*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Tietze, Andreas (1988). *The Lingua Franca in the Levant*. İstanbul: ABC Yayınevi.

